

Kesit Akademi Dergisi

The Journal of Kesit Academy

ISSN/ИССН: 2149 - 9225

Yıl/Year/Год: 6, Sayı/Number/Номер:

24, Eylül/September/Сентябрь 2020,

s./pp. 204-223

Geliş/Submitted/ Отправлено: 05.07.2020

Kabul/Accepted/ Принимать: 29.08.2020

Yayımlanmış/Published/ Опубликованный: 20.09.2020

10.29228/kesit.44871

Araştırma Makalesi

Research Article

Научная Статья

Dr. Öğr. Üyesi Melike SOMUNCU
Siirt Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Türkiye
melike.somuncu@siirt.edu.tr

 ORCID 0000-0002-9101-3012

“ÖTÜKEN TÜRKÇE SÖZLÜK”ÜN SÖZLÜKBİLİMİ YÖNTEMLERİNE GÖRE İNCELENMESİ¹

THE INVESTIGATION OF THE "ÖTÜKEN TÜRKÇE SÖZLÜK" BY LEXICOGRAPHY METHODS

Öz

Sözlük hazırlama yollarını ve yöntemlerini teknik olarak ele alan sözlükbilim, hem kuramsal hem de uygulamalı bir bilim dalıdır. Sözlüklerin yapısını, kullanım alanlarını inceleyen bu bilim dalı sözlük kullanıcılarına sözlük hakkında bilgi vermek amacıyla en üst düzeyde inceleme, anlama ve tarama imkânı sunmaktadır. Howard Jackson'un *Lexicography: An Introduction (Sözlükbilime Giriş)* adlı kitabında yer alan sözlük ve sözlükbilim ile ilgili hazırlanmış olduğu teknikten yararlanılarak teorik sözlükbilim çerçevesinde, Yaşar Çağbayır'ın 2007 yılında yayınlanmış olan *Orhun Yazıtlarından Günümüze Türkiye Türkçesinin Söz Varlığı Ötüken Türkçe Sözlük* adlı sözlüğü ile ilgili sözlükbilimsel bir inceleme denemesi yapılarak, sözlüğün sözlükbilim tekniklerine göre hazırlanıp hazırlanmadığı tespit edilmiştir. Makro ve

¹ **Cite as/Atıf:** Somuncu, M. (2020). "Ötüken Türkçe Sözlük"ün Sözlükbilimi Yöntemlerine Göre İncelenmesi, *Kesit Akademi Dergisi*, 6 (24): 204-223. <http://dx.doi.org/10.29228/kesit.44871>

Checked by plagiarism software. Benzerlik tespit yazılımıyla kontrol edilmiştir. CC-BY-NC 4.0

mikro yapısı incelenen sözlük, sözlüğün amacı, hedef kitlesi, özelliği, yapısı, türü, sözlük hazırlanırken yararlanılan kaynaklar, sözlüğün statüsü hakkında bilgi verildikten sonra sözlüğün verilerinin uluslararası düzeyi, madde başı sıralanışı, madde içindeki düzeni, verilerin kökenleri ve sesletim biçimleri, gramer kategorileri, kullanım etiketleri, tanımlar, işaretleyiciler, çapraz gönderim ve sözlüğü oluşturan diğer etmenler başlıklarında örnekler ile değerlendirilmiştir ve bazı eksiklikleri barındırorsa bile sözlükbilim tekniklerine büyük ölçüde uygunluk gösterdiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sözlük, Sözlükbilim, Ötüken Türkçe Sözlük.

Abstract

Dictionary science, which technically deals with the ways and methods of dictionary preparation, is both a theoretical and applied science. This branch of science, which examines the structure and usage areas of dictionaries, provides the highest level of examination opportunity to inform dictionary users about the dictionary. In this study, Yaşar Çağbayır's *Orhun Yazıtlarından Günümüze Türkiye Türkçesinin Söz Varlığı Ötüken Türkçe Sözlük* in 2007 which was determined whether a dictionary was prepared according to dictionary science techniques by making a dictionary scientific study about dictionary named. Howard Jackson's *Lexicography: An Introduction (Lexicology Introduction)* under the theoretical lexicography utilizing the technique has prepared relating to the dictionaries and lexicography in his book data provided by the Ötüken Turkish dictionary was evaluated in terms of glossary scientific. The aim of the dictionary, the target audience, feature, structure, type, dictionary preparing utilized resources, international levels of data dictionary after giving information about the status of the dictionary, substances per the order, order of their contents, origins and pronunciation forms of data, grammatical category, usage labels, definitions, markers were evaluated with dictionary examples in cross-sending headers. Thus, the appropriateness of the dictionary, whose macro and micro structure was examined, was discussed and it has been found that it does not comply with lexicography techniques even if it contains some deficiencies.

Keywords: Dictionary, Lexicography, Ötüken Türkçe Sözlük.

1.Giriş

Son yıllarda sözlük ve sözlükbilim ile ilgili çalışmalar hız kazanmıştır.² Araştırmacılar tarafından sözlük yapma, sözlüklerin kuram, ilke ve yöntemlere göre incelenmesi için çeşitli öneriler sunulmuştur. Bu öneriler ve yapılan çalışmalar sonucunda, sözlükbiliminin kuramsal ve uygulamalı şeklinde iki yol çizdiği tespit edilmektedir. İnsanların ve dillerin belleği olan söz-

² Sözlükbilim ile ilgili çeşitli çalışmalar yapan araştırmacıların bazıları şunlardır: Aslan (2017); Baskın (2012); Bingöl (2006); Çağ (2020); Çiçek (2009); Eminoğlu (2010), Kartal (2013); Kültürel (2009); Maclaren-Ağbaba (2007); Meral Türkmenoğlu (2019); Özcan (2019); Yavuzarslan (2004) vd.

lüklerde sadece sözcüklerin anlamları bulunmaz (Akalin, 2010: 163). Sözlükler, her milletin sosyokültürel yapısının ve hem art zamanlı hem eş zamanlı dil serüvenlerini sunan ana kaynaklardır. Kimi araştırmacılar sözlüğün kuram ve yöntemlerinin incelendiği kolu *sözlükçülük* terimi ile karşılarken kimisi de *sözlükbilim* terimi ile karşılmaktadır. Dünya çapındaki sözlük ve sözlükbilim örneklerine bakıldığında sözlükbilim, sözcük bilgisi ve sözlükçülük terimleri bir karmaşaya sebep olmaktadır. Bu yüzden sözlükbilim teriminin kullanılması daha doğrudur (Boz, 2011: 9-14).

Sözlük esasen, belli bir dile sahip olan toplumun, konuşma alışkanlıkları ve biçimleri doğrultusunda yazar tarafından titizlikle derlenen ve toplumsallaşmış dilbilimsel formların sistemli olarak düzenlenmiş listeleridir (Sterkenburg, 2003: 4 aktaran Kahraman 2016: 3290). Bu listeler ait olduğu toplumun gelenek ve görenekleri ile harmanlanır ve toplum hakkında önemli veriler sunar. Araştırmacılar sözlük tanımlarını verirken genel olarak sözlüğün şu noktaları üzerinde dururlar:

1. Bir veya birden fazla dilden oluşur.
2. Ele alınan dilin sözcüklerini, deyimlerini, atasözlerini genelde alfabetik bir düzende sıralar.
3. Sözcük listelerinin tanımlarını verir ve tanımlar açıklanır.
4. Başka dillerdeki karşılıklar da sunulur.
5. Anlam ve açıklama esastır.
6. Söyleyiş ve yazım biçimleri de verilir.
7. Köken bilgisini, kullanım alanlarını ve gramer kategorilerini içinde barındırır.
8. Anlamsal düzlemde eş / yakın veya zıt anlam işaretleyicileri de verilir (Aksan, 2000: 75-76; İlhan, 2007: 15-17; Kocaman, 1998: 109-11; Vardar, 2002: 190-192). Sözlük hazırlarken madde başlarının önce temel anlam tanımları daha sonra yan anlam tanımları sıralanmalıdır. Daha sonra kullanım sıklıklarına göre deyim, atasözü, birleşik fiil gibi unsurlara yer verilmeli ayrıca günlük konuşma veya kullanımlar da sunulmalıdır (Karadağ, 2011: 192-208). Sözlüklerin temel amacı dillerin söz varlığını tespit etmek, kültüre hizmet etmek, dilin özündeki zenginliğe sahip çıkmak, dili doğru kullanmaya yönlendirmek, söyleyiş yanlışlarını önlemek, diller arasındaki ilişkiyi belirlemek, ağızlarda yer alan sözcükleri sunmak, dil sorunlarına çözüm üretmektir (Dursunoğlu, 2011: 257).

Sözlük türlerine bakıldığında ise araştırmacılar tarafından birçok sözlük türü tasnifinin yapıldığı görülmektedir. Kocaman'ın yapmış olduğu “betimlemeli / kuralcı sözlükler; eş zamanlı / art zamanlı sözlükler; genel / teknik sözlükler; genel kullanım / öğrenim amaçlı sözlükler; tek dilli / iki ya da çok dilli sözlükler” (Kocaman 1998: 111) tasnifi, Aksan'ın yapmış olduğu bir ya da daha fazla dilin söz varlığını ele alma açısından, alfabe sırasına göre esas alınıp alınmadığı ve ele alınan söz varlığının niteliğine göre esas aldığı sözlüklerin alt başlıkları *tek dilli veya çok dilli sözlükler*, *alfabetik veya kavram sözlükleri*, *Genel Sözlükler (ortak dil, yazı dili sözlükleri)*, *lehçebilim sözlükleri*, *eş anlamlı, eş adlı, ters anlamlı öğeler sözlükleri*, *yabancı öğeler sözlükleri*, *tarihsel sözlükler*, *köken bilgisi sözlükleri*, *terim sözlükleri*, *argo sözlükleri*, *deyim ve atasözleri sözlükleri*, *anlam-*

bilim sözlükleri, sanatçı ve metin sözlükleri, yanlış yerleşmiş öge sözlükleri, tersine sözlükler (Aksan 2000: 69-87) şeklinde ele aldığı tasnifi de dikkat çekicidir. Yalnız son dönemlerde İlhan tarafından ele alınan sözlük türü tasnifi daha kapsayıcı niteliktedir. İlhan, sözlükleri işledikleri ürünler açısından yazı dili ve ağız sözlükleri olarak ikiye ayırırken, malzemenin kaydedildiği ortama göre de basılı veya kitâbî ve elektronik sözlükler olarak incelemektedir. Son olarak yazılış biçimleri açısından da sözlükleri manzum ve mensur olmak üzere iki kolda ele almaktadır (İlhan, 2009: 537-539).

Türk dili ve tarihi incelendiğinde en önemli başvuru kaynağı hiç şüphesiz Divânu Lügâtit Türk'tür. 11. yüzyılda Kâşgarlı Mahmut'un ele aldığı bu önemli eserin ilk hedefi Araplara Türkçeyi öğretmektir. Kâşgarlı Mahmut, bu hedefinin sınırlarını aşarak eserinin içerisinde yer alan dile ve kültüre ait malzemeler ile eserini sözlük yapmanın ötesine taşımıştır. Kâşgarlı Mahmut ile başlayan sözlükçülük geleneği bugün oldukça hız kazanmış bir durumdadır. Bu hızda hiç şüphesiz ki bilgi teknolojilerinin ve bilgisayarların çok önemli bir katkısı vardır. Bilgisayarların birden fazla bilgiyi hızlı ve kolay depolaması ve depolanan bilgilerin kolay taranıp erişilebilmesi açısından sözlükbilimine katkı sağladığı görülmektedir. Sözlükbilim hakkında birçok araştırma yapmaya imkân sağlayan bu teknik yöntem, akademik bir inceleme alanı oluşturmayı sağlamıştır (Baskın, 2014: 445-458).

Aarhus Üniversitesi Aarhus İşletme Fakültesi Sözlükbilim Merkezi araştırmacıları tarafından "Sözlükbilimsel İşlevlerin Çağdaş Kuramı (The Modern Theory of Lexicographic Functions)" (Bergenholtz, 1996, 1998; Tarp, 1992, 1994, 1995, 1998, 2000, 2001, 2002; Bergenholtz/Kaufmann, 1997; Bergenholtz/Nielsen, 2002; Bergenholtz/Tarp 2002) geliştirilmiştir. Bu kuramda sözlükte yer alan her yapının işlevinin kullanıcıya göre uyum hâlinde düzenlenmesi esası bulunmaktadır. Bergenholtz ve Tarp'a göre iki temel varsayım söz konusudur. İlki, sözlükbilimini bağımsız ele alıp dilbiliminin bir alt kolu yapmayan varsayım, ikincisi farklı kullanıcıların farklı sorunlarının çözümü için gerekli olan her ihtiyaca cevap veren varsayımdır (Aslan, 2017: 40).

Sözlükbiliminde bir dilin malzemelerinin derlendiği listeler hâlinde sunulan verilerin yöntem ve tekniklerini ele alma söz konusudur. Sözlükbilim incelemelerinde sadece yapılan sözlükleri geliştirme veya hatalı yerlerini onarma yoktur. Aynı zamanda kullanıcıları ele alınan sözlük hakkında bilgilendirme ve sözlüğün imkânlarından tam anlamıyla yararlandırma da amaçlanmaktadır. Sözlükbilim tanımlarında ve açıklamalarında ele alınan temel bazı noktaları şöyle sıralamak mümkündür:

1. Sözlük hazırlama yollarını ve yöntemlerini teknik olarak ele alır.
2. Kuramsal ve uygulamalı bir bilim dalıdır.
3. Sözlüklerin türü, yapısı ve tarihî zeminini incelemeye ve açıklamaya fırsat tanır.
4. Sözlüklerin nasıl yapılandırıldığı hakkında bilgiler sunar.
5. Sözlük türleri hakkında bilgi vererek bu türlerin amaçlarını açıklar.

6. Sözlüğün kullanılma alanlarını belirler ve bu belirlemede bir kuram ve uygulama ile denetlenip eleştirilmesini sağlar.

7. Sözlük kullanıcılarına sözlük hakkında bilgi vermek sözlüğü en iyi düzeyde inceleme / tarama fırsatı sağlar.

8. Disiplinler arası bir bilim dalıdır ve dil biliminin birçok verisinden yararlanarak sistemleşmektedir.

9. Dil dışı unsurları taşır ve söz varlığının yanı sıra işaretleyiciler de sözlükbilim araştırmalarında büyük önem taşır.

10. Bir dilin kelime hazinesini, tarihî ve kültürel birikimlerini ele alan sözlüklerin içyapısını, kaynaklarını, köken bilgisini, dil / diller ile iletişim şartlarını inceler (Aliyeva- Esen, 2009: 475-477; Jackson, 2016: 30-31; Kocaman, 1998: 110-118; Usta, 2010: 93-98; Zengin, 2010: 227-230). Sözlükbiliminin amacı bir dilin söz varlığını sunan sözlükleri belli bir kuram ve yönteme göre incelemek ve okuyucuya / kullanıcıya kolaylık sağlamaktır.

Sözlükbilim pratik ve teorik olmak üzere ikiye ayrılabilir. Pratik sözlükbilimde, dili tanımlama, standartlaştırma, diller arası etkileşimi sunma, bir dili bilimsel olarak ele almak için toplumsal bir fonksiyona sahiplik söz konusudur. Bütün veriler topluca sunulur ve kullanıcılar için en doğru yöntem bulunur. Teorik sözlükbilimde ise ele alınan sözlüğün makro ve mikro yapısı, söz derleme, sözcük düzeninin niteliğini ve aynı zamanda niceliğini tespit etme, madde başları ve sözcük tanımları hakkında verilen bilgilerin gönderimleri ve verilme oranları gösterme, gramer unsurlarını açıklama esastır (Usta, 2010: 90-112).

2. Çalışmanın amacı

Bu çalışmanın amacı Yaşar Çağbayır'ın ilk baskısı 2007 yılında yayınlanmış olan *Orhun Yazıtlarından Günümüze Türkiye Türkçesinin Söz Varlığı Ötüken Türkçe Sözlük* ile ilgili sözlükbilimsel bir inceleme denemesi yaparak sözlüğün sözlükbilim tekniklerine göre hazırlanıp hazırlanmadığı tespit etmektir.

3. Çalışmanın yöntemi

Jackson (2016)'un *Lexicography: An Introduction (Sözlükbilime Giriş)* adlı kitabında yer alan sözlük ve sözlükbilim ile ilgili hazırlanmış olduğu teknikten yararlanılarak teorik sözlükbilim çerçevesinde Ötüken Türkçe Sözlüğünün sunduğu veriler sözlükbilimsel açıdan değerlendirilmiştir.

4. Sözlükbilim sınırlarında Ötüken Türkçe Sözlük'ün³ sunduğu veriler

4.5. Makro yapılar

4.5.1. Sözlük hakkında genel bilgiler (amaç / hedef kitle - özellik - tür - yararlanılan kaynaklar - statü)

Sözlükler, kültür ve medeniyeti yorumlamak için dilsel bir yardım sağlarlar. Gelişim için sözlük vazgeçilmez bir araçtır. Toplumlar hakkında bilgi sahibi olmak için dil ile ilgili bilgileri tam, doğru ve güvenilir olarak sunmak da sözlüklerin esas amacıdır (Jackson, 2016: 117-119). Denilebilir ki sözlükbiliminin önemli noktalarından biri sözlüğün hazırlanış amacı ve hedef kitleye uygunluğudur (Kocaman, 1998: 112). ÖTS'nin amacı, ön sözden önce Şemseddin Sa-

³ Bundan sonra ÖTS olarak kısaltılacaktır.

mi'nin Kâmus-ı Türkî (1900) adlı sözlüğünün ön sözünde yer alan bir paragraf ile başlaması ile aydınlanmaktadır: "Sözlüğü ve dilbilgisi sağlam olmayan dilin hiçbir zaman edebî dilden sayılmak gibi bir iddiaya yetkisi olamaz; çünkü bu iki kitap edebiyatın temelidir. Edebiyatın yapısı ancak bunlar üzerine kurulabilir. Dilin gerilemesine karşı bir set görevini üstlenecek olan ancak bu iki kitaptır. Yetkin bir sözlüğü olmayan dil, doğal zenginliği demek olan kelimelerini günden güne kaybederek kendi varlığı ile bir şey anlatamayacak derecede dar kalır ve düzgün bir dilbilgisi kitabı olmayan dil, doğru kullanmayı sağlayamayıp gittikçe daha yanlış söylenir ve büsbütün yanlışlarla dolu bir-dil hâlini alır." (Çağbayır, 2007: 8). ÖTS'nin ön söz kısmında bu sözlüğün hazırlanmasının esas amacı Türk dili uzmanlarına, Türkolojiye gönül verenlere, bilim adamlarına yardımcı olmasıdır. Ayrıca bu bölümde eksiksiz olma iddiasında bulunmaksızın her türlü eleştiriye açık olduğu belirtilerek sözlüğün hedef kitlesi de vurgulanmıştır. Doğru ve kapsamlı bir dil verisi sunmak sadece dile değil topluma dair her yargıya hizmet etmektedir. ÖTS'de de esas amaç, hem dile hem kültüre hizmet etmektir. Bu amaç doğrultusunda art ve eş zamanlı bir yöntem ile veriler sunulmuştur.

Sözlükler, kullanım ve hazırlanma süreçlerinde hazırlayıcı ve kullanıcılar ile ilişki içerisindedir. Hazırlayıcı ve kullanıcılarından sözlükleri ayrı değerlendirmek doğru değildir (Boz, 2015: 41). İhtiyaçlar dikkate alındığında sözlükler için tasarlanan iki grup vardır: Çocuklar ve öğrenciler. (Jackson, 2016: 129). ÖTS, *öğrencilere* yönelik hazırlanmıştır. ÖTS, hem akademik çalışma yapanlara hem öğretmenlere hem de öğrencilere hitap edecek bir düzeyde olup mevcut bilimsel çalışmaların verilerinden yararlanılarak ortaya konmuştur.

ÖTS'nin diğer sözlüklerden en büyük farkı tarihî ve etimolojik bilgileri sunması ve yerel kelimeleri de bir arada barındırmasıdır (Çağbayır, 2007: 11). Orhun yazıtlarından günümüze uzanan geniş Türk kültürünün ve coğrafyasının söz varlığının Türkiye Türkçesi sınırlarında elde edilen malzeme ile sözlük hazırlanırken Eski Türkçeyi Orhun yazıtlarından 13. yüzyıla kadar, Eski Anadolu Türkçesi dönemini 13. yüzyıldan İstanbul fethine kısmen 16. yüzyıla kadar, Osmanlı Türkçesi dönemini 15. yüzyıldan Cumhuriyete kadar (Arapça, Farsça ve Türkçe karması), Türkiye Türkçesi dönemini, Cumhuriyet döneminde kullanılan kültür dili, ağızları ile Anadolu'nun farklı bölgelerinde Kıbrıs, Kerkük, Trakya, Balkanlar ve kısmen Karadeniz'de kıyısı olan ülkelerde konuşulan Türkçe yerel sözcükler esas alınmıştır (Çağbayır, 2007: 13).

Sözlükler *yazım* hakkında bilgi sunmaktadır. Çünkü sözlükler, alfabetik olarak sıralanmış sözcük kitapları şeklinde sözcüklerin yazılımı üzerine kurulurlar. (Jackson, 2016: 155). Yazım konusunda Türk Dil Kurumunun *Yazım Kılavuzu*'na uyulan ÖTS'de araştırmacılara kolaylık sağlaması açısından madde başlarında bir kelime yer almaktadır. Ayrıca sadeleşme akımının etkilerinin bulunmadığı bu sözlükte yazarın yetiştiği dönem ve edinmiş olduğu kültürün yansımaları net olarak görülmektedir. Fişleme yöntemi ile yaklaşık 35 yıllık bir emeğin sonucunda dikkatlere sunulan bu sözlükte deyimler, ikilemeler, birleşik kelimeler ise iç maddede bulunmaktadır. Hem madde başında hem iç madde sıralamasında alfabetik düzen söz konusudur. Bu düzen aranan sözcüğün kolay bulunmasını sağlamıştır. Genel sözlüklerden en önemli farklarından biri de sözlüğün son cildinde yer alan *Osmanlıca Dizin*'dir. Birden fazla okuma olanağı sağlayan ve her okumada farklı anlamlar sunan Osmanlı Türkçesindeki sözcüklerin hangi sayfada geçtiğini göstermek amacıyla bu dizin sunulmuştur.

Sözlüğün genel yapısına bakıldığında alfabetik olarak sıralandığı, madde başlarının küçük harfle yazıldığı ve her sayfada iki sütunun yer aldığı görülmektedir. Orhun yazıtlarından günümüz Türkiye Türkçesine kadar neredeyse her kelimeyi içine alan bu sözlük beş ciltten oluşmaktadır: 1. Cilt a-den, 2. Cilt den-izz, 3. Cilt j-müt, 4. Cilt müt-tap, 5. Cilt tap-züz-Osmanlıca dizin.

Sözlük türleri genel olarak filolojik ve ansiklopedik olarak iki grupta incelenir (Usta, 2006: 227). Aksan genelini yanı sıra sözlükleri üç grupta inceler: Bir ya da birden çok dilin söz varlığının ele alındığı sözlükler, alfabetik sıranın esas alındığı sözlükler, kavramın niteliğine göre sözlükler (Aksan, 2000: 75-77). Filolojik bir sözlük olan ÖTS dilin doğru kullanılması, doğru anlamlandırılması ve doğru yorumlanmasını içeren filolojik bir sözlüktür. ÖTS alfabetik sıralanmış, basılı ve normal boyutta, tek dilli bir sözlüktür. Ama bazı sözcüklerin anlamının kökenini öğrenmek isteyenler için ise etimolojik bir kaynaktır. Ayrıca işlediği ürün açısından hem yazı dili hem ağız sözlüğü olup, malzemenin kaydedildiği ortam açısından basılıdır. Yazılış biçimi açısından da mensur sözlük türü içerisinde yer almaktadır.

Statü kavramında günlük konuşmalarda bile bulunan bir sözcüğün kullanıma uygunluğu söz konusudur (Jackson, 2016: 170). ÖTS statü bağlamında hem köken ve kullanım etiketi açısından resmîlik de kazanırken, argo kavramını barındıran sözcüklere yer vererek gayri resmî bir statü de kazanmaktadır. Bu gayri resmî durum “sosyal grupları tanımlamak için kullanım bağlamının resmîyetinin ötesinde olan bir kısıtlamayı imâ etmekte ve uygunluk düzeyi hakkında değerlendirmeyi” (Jackson, 2016: 170) sağlamaktadır.

derlemek¹, 5. argo. Küçük kâğıt parçalarına kopyalayıp hazırlamak. (II, 1173)

Sözlük kullanımında iki önemli soru bulunmaktadır: Birincisi, kullanıcıların bir sözlükte aradıkları sözcük ile ilgili güvenilir ne tür kaynaklar vardır? İkincisi, bunu bulabilmek için ne tür yöntemler kullanılmıştır? (Jackson, 2016: 119). ÖTS hazırlanırken birinci sorunun cevabı niteliğinde çok çeşitli kitap, makale ve sözlükten yararlanıldığı görülmektedir. Sözlük ve dizinlerden yararlanılarak ve kısmen taranan eserlerin yanı sıra Türk Dil Kurumunun *Yazım Kılavuzu*, *Türkçe Sözlük*, Osmanlıca Metinlerle Ferit Devellioğlu'nun *Ansiklopedik Osmanlıca Lügat*, *Türkçe / Osmanlıca- İngilizce Redhouse Sözlüğü*, *Kâmus-ı Türkî* ve Türk Dil Kurumunun *Tarama Sözlüğü* referans olarak kullanılmıştır. Ağızlarla ilgili söylenişe en yakın şekil esas alınmış ve genel olarak *Derleme Sözlüğü* ve *Derleme Dergisi*'nde yer alan biçimlere de uygunluk gösterilmiştir. İkinci sorunun cevabı ise kısaltmalar bölümünde sözlük içerisinde Orhun yazıtlarından günümüze kadar ele alınan dil malzemelerin tartışmalı kısmı için kaynaklara atıf yapılmıştır. Böylece ele alınan sözcüğün anlamı kullanıcı tarafından daha rahat keşfedilip, kullanıcının sözcük hakkında hem köken hem anlam açısından kontrol etme imkânı sağlanmıştır.

Sözlük hazırlanırken en büyük sorun sözlükte yer alacak kelimelerin seçimidir. Bir dilde yer alan tüm kelimelere yer vermek mümkün olmayacağı için üç nokta esas unsur olmaktadır: Sözcüğün yazımı ve söyleniş biçimi, gramer ulamları, anlam ya da tanımı (Kahraman, 2016: 3301). Günlük hayatta kullanılan kelimelerin değişken bir yapısı bulunmaktadır. Bu yüzden sözlükte günlük hayatta yer alan tüm sözcükleri ele almak zordur. Kaynakların çok ve çeşitli olması önemliyse de her zaman kaynak noktası yetersiz kalacaktır. ÖTS, Orhun Yazıtlarından Türkiye Türkçesine kadar olan zaman dilimini ele almış ve çok çeşitli kaynaklardan yararlanıla-

rak oluşturulmuştur. Ön söz kısmından sonra gelen içindekiler bölümünde ele alınan kaynakların kısaltmaları verilmiştir. Ağızlar noktasında *Derleme Sözlüğü* ve *Derleme Dergisi* esas kaynak iken, Türkiye Türkçesi sahasında ele alınan roman ve hikâyelerin ise tam künyeleri sunulmuştur.

4.5.2. Sözlüğün söz varlığının uluslararası düzeyi

Uluslararası kelime, çok sayıda dilde hemen hemen aynı biçimde yer alan kelimeler (Ülkü, 1991: 84) olarak tanımlanır. Sözlükte, Almanca, Arapça, Arguca, Arnavutça, Azerice, Brezilya Yerli Dili, Çağatayca, Ermenice, Eski Anadolu Türkçesi, Eski Türkçe, Farsça, Fransızca, Gürcüce, Hint dilleri, İbranice, İngilizce, İrlanda Dili (Keltçe), İspanyolca, İtalyanca, Latince, Macarca, Moğolca, Norveççe, Osmanlı Türkçesi, Portekizce, Rusça, Sagayca, Sanskritçe, Soğdca, Türkçe, Tibetçe, Toharca, Ukrayna dili, Yunancadan yararlanılmıştır. Bu dillerin bazıları ölü diller kategorisinde iken bazıları hâlâ konuşuru olan diller kategorisi içerisinde. Sözlükten alınan aşağıdaki örneklerde Yunancanın Latince ve Fransızca ile hemen hemen aynı biçimde yer alan sözcük varyantları şu şekilde verilmiştir:

tonus [Yun. tonos (gerilim) / Lat. tonus] (V: 4864)

trityum [Yun. tritos (üçüncü) > Fr. tritium] (V: 4899)

zetetik, -ği [Yun. dzetetikoz (kuşkucu; araştırmacı) > Fr. zététique] (V: 5460)

4.6. Mikro yapılar

4.6.1. Sözlüğün madde başı sıralanışı, madde içi düzeni ve leksik birim yazımı

Szholfried, sözlüğe başvuran kullanıcılar için bazı önerilerde bulunur. Kullanıcılar, sözcük ile ilgili sorunu tanımlamalıdır, daha sonra sorunu çözmek için sözlük kullanmaya karar vermelidir, kullanıcının burada aradığı sözcük veya dil öbeği için madde bulması gerekmektedir. Daha sonra doğru madde belirlenmeli ve elde edilmiş anlamsal bilgilerden faydalanmalıdır. İşte bu noktada sözlükte madde başı ve madde başı anlamı sözlükte önemli rol oynamaktadır. Mikro yapı sözlükte maddeleri teşkil eden unsurları ve maddelerin düzenleniş biçimleri hakkında bilgi verir. Bu yapı sözlüğün *ulaşılabilirlik* süreci için önemlidir (Jackson, 2016: 122).

Madde başında bulunması gereken belli başlı ana unsurlar şunlardır: Sözcüklerin tanımları, okunuşları, yazılışları, vurguları, hangi dilden oldukları, gramer ulamları, sözcüklerle ilgili örnek tümceler, eşanlam ve karşıt anlam bulgusu, çapraz göndermeler, çizim ve resimler (MacLaren-Ağbaba, 2007: 204).

Sözlük hem madde başında hem de madde içinde alfabetik olarak sıralanmış ve araştırmacılara arama yaptıkları sözcüğü bulma açısından kolaylık sağlamıştır.

cıvıldama, [civ (yans.) > civ-ıl-da-ma] *is.* Cıvıl cıvıl ötme eylemi. (I: 805)

cıvıldamak, [civ (yans.) > civ-ıl-da-mak] *gçsz. f. [-r] [-d(ı)-yor]* (Kuş, civciv vb. için) öterek cıvıl cıvıl sesler çıkarmak. (I: 805)

cıvıldeşme, [civ (yans.) > civ-ıl-da-ş-ma] *is.* Karşılıklı ya da bir arada cıvıl cıvıl ötüşme eylemi, **cıvıldeşmek**, [civ (yans.) > civ-ıl-da-ş-mak] *işteş. f. [-ır]* (Kuş, civciv vb. için) karşılıklı ya da bir arada cıvıl cıvıl ötüşerek sesler çıkarmak. (I: 805)

Madde başında tek tek kelimeler, birleşik kelimeler ve kelimelerin ekleri beraber alınmıştır:

kuyumculuk, -ğu [kuy-um-cu-luk] *is.* Değerli taş ve madenlerden süs eşyası ve takı yapma sanatı; kuyumcunun işi ve mesleği. (III: 2875)

ilkellik, -ği [ilk-el-lik] *is.* 1. İlkel olma durumu. 2. İlkel olanın niteliği. 3. İlkelce davranış. (II: 2148)

Madde başları koyu ve küçük harfle düz olarak sunulup açıklama kısımlarının virgül ile ayrıldığı görülmektedir. Madde içinde deyimler, birleşik kelimeler, kelime grupları, terimler de türlerine bakılmaksızın alfabetik sıralanmıştır. Madde başı leksik birimler tek veya ekleri ile sunulmuştur:

geçişli, [geç-iş-li] *sf.* Geçişli olan. **geçişli çatı**, *dbl.yüklemi geçişli olan cümlelerin çatısı // geçişli eylem*, *dbl.* Bir cümlede eylemin öznenen nesneye geçtiğini belirten fiil; nesne ile kullanılabilen fiil; geçişli fiil. \ \ **geçişli fiil**, *dbl.* Geçişli eylem. (II: 1667)

Sözlükte söylenişleri bir olup anlamca ayrı olan sözcükler ayrı maddeler olarak ^{1 2 3} şeklinde belirtilmiştir:

fiğla¹, [fiğ (yans.) > fiğ-la] {ağız} *is.* Çıtlık; feryat. [DS] **fiğla kopmak**, {ağız} Acı acı çıtlık atmak. [DS]

fiğla² [? fiğ-la] {ağız} *is.* 1. Küme; birikinti. 2. Kalça kemiği. [DS] (II: 1574)

Türkiye Türkçesinden alınan sözcüklerin hepsinde Türk Dil Kurumunun *Yazım Kılavuzu*'na uyulduğu görülmektedir. Tarihî dönem ve ağızlarla ilgili olan sözcüklerde alfabe olanakları çerçevesinde en yakın söylenişe göre sunum söz konusudur. Madde başının yanında köşeli parantez içinde günümüz Türkçesine en yakın olan biçim verilerek en çok tercih edilen sözcük ele alınmış ve ana kaynağa gidilebilmesi için söz konusu bilimsel veriye gidilmesi öngörülmüştür:

öçeşmek,²[öç² > öç-ē -mek > öç-e-ş-mek] {eT} işteş. F. [-ür] 1. Çatışmaya girmek; kavga etmek; tartışmak; çekişmek. [EUTS] [ETY] 2. Yarış etmek. [DLT] [JETY] 3. {ağız} Bahse girmek; lades tutuşmak. [DS] (IV: 3667)

öngin, [öñ-i > öñi-n] (öñin) {eT} *sf.* Başka; başkası; farklı. [DLT] [Gabain] (IV: 3702)

aldın, [alt-tın > al-dın [Clauson]] {eT} *is.* Alt; aşağı. [Üç İtigsizler] aldirayaz, [al-dır+ayaz] {ağız} *is.* 1. Her tarafı açık ve soğuk yer. 2. Çırlıçılak ya da giyimi bozuk kimse. 3. Yıldızlı, açık gece. [DS] (I: 198)

Clauson: An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish

DLT: Divanü Lügat'it Türk

DS: Derleme Sözlüğü

ETY: Eski Türk Yazıtları

EUTS: Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü

Gabain: Eski Türkçenin Grameri

Üç İtigsizler: Üç İtigsizler

4.6.2. Sözcüklerin kökenleri ve sesletim biçimleri

Kullanıcıların bakış açısı incelendiğinde ulaşılabirlik ön plana çıksa da sözlüklerdeki referans kılavuzu önemli bir konumdadır. Kapsamlı olmayı hedefleyen sözlükte her sözlüksel birim için kendine has bir işlem, yazım, sesletim, çekimler, türetmeler, anlamlar, kökenler verilmektedir (Jackson, 2016: 127-128). Kullanıcılar genel olarak köken bilgisi hakkında oldukça meraklıdır. Ele alınan sözcük yerli mi, ödünçleme mi yoksa yabancı mı? Sözcük yabancı ise hangi dilden geldi ve hangi yolla dile girdi? İlk olarak ne zaman, nerede kullanıldı ve sözcüğün özgün biçimi nasıldı ve sözcük şimdiki biçimine nasıl ulaştı? Özgün anlam neydi? Bugünkü anlam ile diğer anlamları arasında bağlantı var mı? Bu soruların cevaplarının hepsini her sözlükte bulmak zordur (Aslan, 2017: 60). ÖTS, sözcüklerin yerli mi, yabancı mı, ödünçleme mi? olduğu sorusuna cevap vermektedir. Ayrıca yabancı kökenli sözcüğün hangi dilden nasıl bir değişim ile geldiğini sunmaktadır. Özgün biçimlerindeki anlamlar, anlamlar arasındaki bağlantılar ve gelişim süreçleri hakkında bilgi alamadığımız ÖTS'nin bu eksikliği olsa da ÖTS, *referanslar* ile hazırlanmış güven duygusu geliştiren bir sözlüktür. ÖTS'nin kökenleri ve sesletim biçimi incelendiğinde şu noktalar tespit edilmektedir:

Madde başındaki her sözcüğün yanında köşeli parantez içerisinde sözcüğün kökeni verilmiştir.

palanga⁴, [Yun. phalanga] (IV: 3757)

palani, [Far. pālāni پالانی] (IV: 3757)

Sözcüğün köken bilgisi bilinmiyorsa madde başından sonra köşeli parantez içerisinde soru işareti (?) ile kökenin bilinmediği ifade edilmeye çalışılmıştır.

rüzgâr², [? Rüzgâr] {ağız} is. Yemeniye benzer bir tür ayakkabı. [DS] (IV:3968)

Sözcük Türkçe ise araya kısa çizgi (-) konarak tonlu veya tonsuz duruma göre sesler parantez içine () alınmıştır.

övlüç, [öv-(ü)l-üç ʾövlüç] is. Övünç. **övlüç vermek**, {OsT} övünerek birbirine nispet etmek. (IV: 3727)

Sözcüklerin ait oldukları Tarihî Türk lehçeleri dönemi veya yerel ağızlarda kullanımı da büyük parantez { } ile gösterilmiştir:

sıturmak, [sı-mak > sı-t-mak > sıt-ur-mak] {eT}gçl. f. [-ur] Kestirmek; kıydırmak; kırdırmak. [DLT] (IV: 4219)

selefe, [selef-e] {ağız} zf. 1. Boş yere; boşuna. 2. Parasız. [DS] (IV: 4131)

Farklı dillerden alınıp birleşip yeni bir kelime türetenler de artı işareti (+) ile gösterilmiştir:

Rumeli,-yi [Ar. rüm + T. il-i] {OsT} is. Osmanlı İmparatorluğu topraklarının Avrupa'daki topraklarına verilen ad. (IV: 3982)

Sözcük yabancı kökenli ama üzerine Türkçe bir ek aldıysa sözcük Türkçeleşmiş kabul edilerek bir daha köken bilgisi sunulmamıştır:

Rumelili, [rumeli-li] (ru'melili) *sf.* (Türkler için) Osmanlı imparatorluğu döneminde Rumeli topraklarında yaşayan. (IV: 3982)

İki ya da daha fazla sözcükten oluşan sözcükler arasına da artı işareti (+) konmuştur:

Rumilinlü, [Ar. rüm + T. il-i-n-lü روم النلو] *sf.* Rumelili. (IV: 3983)

Farklı kökenlerden gelen ama hangisinin esas olduğu bilinmeyen leksik birimler arasına da eğik çizgi işareti (/) işareti konulmuştur:

bingil, [bing (yans.) / eT. ban-ıl (geçkin meyve) > bing-ıl] *is.* Şişmanlık ve yağlılık bildiren yansımali gövde. (I: 588)

Uzun heceler köşeli parantezden sonra parantez içinde italik olarak iki nokta (:) ile gösterilmiştir. Hangi heceden sonra iki nokta varsa o hecenin uzun okunacağı bilgisi sunulmuştur. Ayrıca Arapça ve Farsça kelimelerin Arap harfli biçimleri de verilmiştir:

rübbema, [Ar. rübbemā رعبما] (rübbema:) {OsT} *is.* Bazı kere; bazen. (IV: 3985)

Sesletim, yazımın ses bilgisel karşılığıdır. Sözcüğün yazılı ve sözlü ortamda karşılığını veren sesletim, ele alınan sözcüğün telaffuz biçimini sunmaktadır (Jackson, 2016: 156). ÖTS'de Batı kökenli sözcüklerin telaffuz biçimleri italik olarak parantez içinde sunulmuştur:

panda, [Nepal d. / İng. Panda] (*pa'nda*) *is. zool.* Etçillerden, Doğu Asya ormanlarında yaşayan, küçük ve büyük olmak üzere iki ayrı tür canlının ortak adı, (Ailuropoda melanoleuca) ve (Ailurus fulgens). (IV: 3764)

4.6.3. Sözlüğün gramer kategorileri

Sözlükbiliminin geleneği olarak sözlüklerde her sözlük birimine ait sözcük sınıfları ve türleri bulunur (Jackson, 2016: 162). ÖTS'nin bu geleneğe uyduğunu söylemek mümkündür. ÖTS'de sözcük türlerinin kısaltılmış biçimlerini şöyle gösterilmiştir: *is.* (isim), *f.* (fiil), *zm.* (zamiir), *sf.* (sıfat), *zf.* (zarf), *e.* (edat), *bağ.* (bağlaç), *ünl.* (ünlem). Sözcük türleri açıklamalardan önce, etimoloji ve söyleniş bilgilerinden sonra verilmiştir:

gecikmesiz, [gecik-me-siz] *sf.* 1. Gecikmesi olmayan; gecikme durumunda olmayan; rötarsız. 2. *zf.* Gecikme durumunda kalmadan. (II: 1663)

Fiillerin çatı durumlarının sunulan sözlükte sadece ettirgen ve oldurgan çatılara yer verilmediği görülmektedir. Sözcük türlerinde olduğu gibi çatı türleri de kısaltılarak sunulmuştur: *gçl* (geçişli), *gçsz.* (geçişsiz), *edil.* (edilgen), *işteş.* (işteşlik), *dönşl.* (dönüşlü).

geciktirmek, [gecik-tir-mek] *gçl. f.* [-ir] Geç bırakmak; gecikmesine yol açmak. (II: 1664)

Sözlükte yansımaya sesli kelimeler ve sözcük kökeni ile kurulmuş gövdeler de yansımaya ise *yans.* kısaltması ile verilmiştir:

fartfurtçu, [fart (yans.) > fart + furt-çu] {ağız} 1. (Kişi için) gelişigüzel iş yapan. 2. Palavracı. [DS] (II: 1548)

Sözcük grupları olarak ikilemeler, isim ve sıfat tamlamaları, gramer kategorisi olarak pekiştirmeler, birleştirmeler, yardımcı fiiller de sözlükte verilmiştir. Ayrıca birleşik hâlde bulunan belirtisiz isim tamlamaları da gramer kategorisine ayrılıp sunulmuştur:

denizçakısı, -nı, -ıları [deniz+çakı-s-ı] *is. zool.* Denizlerde kuma dikine gömülerek yaşayan iki çenetli yumuşakça, (*Solen*). (II: 1164)

Sözlükte eş sesli ve çok anlamlı sözcükler ¹²³şeklinde numaralandırılarak ayrılmıştır. Eş sesli kelimelerde numaralar daha küçük ve yukarıda karakter ile verilirken, çok anlamlı kelimelerde koyu ve art arda verilmiştir:

erez¹, [Ar. erez عَرَز] {OsT} *is. bot.* Acı badem ağacı. (II: 1463)

erez², [Yun. Ires => erez / irez] {ağız} *is. bot.* Buğday ve arpa tarlalarında biten, taneleri tahıla karıştığında zehirlenmelere yol açan bir yabancı ot; delice otu; karamuk, (*Lolium temulentum*). [DS] **erez tutmak**, {ağız} *Hasta olmak.* [DS] (II: 1463)

dımzımak, [dım(i)z-ı-mak] {ağız} *gçsz. f. [-r]* **1.** Kavgaya hazır durumda bulunmak; çatacak hâlde olmak. **2.** (Yemek için) ekşimeye başlamak; kokuşmaya başlamak. [DS] (II: 1199)

Eş ve yakın anlamlı kelimeler arasına noktalı virgül (;) konarak belirgin hâle getirilmiştir. Fakat eş / yakın veya zıt anlamlı kelimeler doğrudan belirtilmemiş ve tanımlanmamıştır:

dıngıldak, -ğı [dıngıl-da-k] {ağız} *sf.* **1.** (Kişi için) sallanarak yürüyen. **2.** *is.* Koyun, keçi, sığır gibi hayvanların husyeleri; koç yumurtası. **3.** İki tekerlekli araba. **4.** Köprü. [DS] (II: 1200)

Anadolu ağızlarından derlenen sözcükler {ağız} şeklinde sunulmuştur. Kaynak olarak çoğunlukla *Derleme Sözlüğü'nün gösterildiği görülmektedir:*

dırtkı, [dır-ıt-kı ?] {ağız} *sf.* (Kumaş için) ince ve dayanıksız. [DS] (II: 1203)

Kip eklerinde dikkat çekici olan geniş zaman ile şimdiki zaman çekimlerinin gösteriliyor olmasıdır. Bu durum köşeli parantez içinde kip eki yazılarak gösterilmiştir:

hıdığlanmak, [hıd (yans.) > hıd-ığ-la-n-mak] {ağız} *dönşl.f. [ır]* Gıdıklanmak. [DS] (II: 1944)

hındımlamak, [hınd-ı-m-la-mak] {ağız} *gçsz. f. [-r] [-l(i)-yor]* **1.** Birinin üstüne düşmek. **2.** Çullanmak; üstüne çökmek. [DS] (II: 1947)

Sözlükte ele alınan sözcüğün deyim ve atasözlerindeki kullanımı verilmiş ve bu durum madde içinde gösterim ile okuyucuya sunulmuştur:

bamburuk, -ğu [Bulg. baraboy / brimbare / Alm. Bramburk ?] {ağız} *is.* Patates (?).[DS] **bamburuklarını sökmek**, *argo.* Birini kötölemek; rezil etmek; kara sürmek. (I: 458)

4.6.4. Kullanım etiketi

Sözlükbilimsel bir gösterge olan kullanım etiketinde ele alınan sözcüklerin zamana ve yere göre kullanım çerçevelerinin / sınırlılıklarının belirlenmesi ele alınır. Aynı zamanda verilen dilin yapısını ve o dili konuşan toplumun kültürünün etiketi bu bölümde incelenebilir (Burkhanov, 1998: 256 aktaran Aslan, 2015: 127-128). Grup ve kılavuz etiketi olarak da sınıflandırılabilen kullanım etiketinde gramer, zaman, alan, bölgesellik önemli noktalar (Kamacı Gencer, 2018: 235).

ÖTS’de akustik, anatomi, antropoloji, askerlik, bankacılık, bayındırlık, bilişim, biyoloji, biyo-kimya, botanik, bilgisayar, çevre bilimi, coğrafya, çocuk dili, diploması, denizcilik, demir yolu, eczacılık, eğitim, ekonomi, elektrik, elektronik, felsefe, fizik, fizyoloji, folklor, fotoğrafçılık, geometri, gök bilimi, güzel sanatlar, hattatlık, havacılık, hukuk, iletişim, inşaat, jeoloji, kütüphancilik, madencilik, maliye, mekanik, meteoroloji, metalürji, meyvecilik, mimarlık, mineraloji, muhasebecilik, müzik, nükleer fizik, organik kimya, ormancılık, otomobilcilik, psikoloji, psikiyatri, radyoculuk ve radyo tekniği, resim, sanayi, sinemacılık, siyaset, sosyoloji, spor, süslemecilik, tarih, tasavvuf, tekstil, tiyatro, topografya, ulaştırma, uzay bilimleri, veterinerlik ve zooloji şeklinde kullanım etiketleri mevcuttur. Ele alınan *karma* (III: 2441) kelimesinde *karma komisyon* ve *karma sergi* dil birimlerinin etiketleri verilmemiştir:

SÖZCÜK	KULLANIM ETİKETİ	ANLAM
karma bez	anatomi	pankreas gibi hem iç, hem de dış salgısı olan bez
karma eğitim	eğitim	erkek ve kız öğrencilerin birlikte eğitimini sağlayan sistem
karma ekonomi	ekonomi	hem özel girişim hem de devlet girişimlerine birlikte yer veren ekonomik sistem
karma ışınım	fizik	tanecik ve foton gibi farklı türden parçacıkların oluşturduğu ışınım
karma komisyon	yok	mecliste çeşitli parti üyelerinin görev aldığı komisyon
karma okul	eğitim	hem kız hem de erkek öğrencilerin birlikte öğrenim gördüğü okul.
karma sergi	yok	birden çok ressamın birlikte katıldığı sergi
karma sinir	anatomi	hem duyu, hem de motor sinirlerini bir arada taşıyan sinir telleri
karma tamlama	dil bilgisi	isim tamlamalarında öğelerden birisinin veya her ikisinin de sıfat tamlaması olması durumundaki tamlama

4.6.5. Tanımlar

Açılımlara çokça yer verilen, leksik birimlerin ayrı özelliklerine, kapsam alanlarına, iç düzenine değinen, eş ve karşıt anlamların da sıkça başvurulduğu (Vardar, 2002: 190) terimin iç mekanizmasını anlatan unsur tanımın karşılığını vermektedir. Tanım, sözlük yapılırken belki de en dikkat edilen husustur. Ayrıca madde başlarında yer alan bilgiler sözlük türüne göre değişebilir (Gökte Gençler, 2018: 50-51). Araştırmacıları doğru anlamlandırma sürecine sevk edebilmek için tanımlar ve tanımlardaki sıralama ölçütü sözlüklerin sağlam inşası için önemli-

dir. ÖTS'de anlamlandırma ve yorumlama sürecine katkı sağlayan örnek cümleler yer almaktadır. Sözlükte yer alan aşağıdaki örnekte madde başlarının açıklamalarında yer alan sözcüklerin tanıma uygun olarak anlamlandırıldığı görülmektedir:

düğümatar, [dügüm+at-ar] *is.* Balya makinelerinin, *balya* çevresine geçirilen ipi veya teli düğümleyen parçası. (II: 1321)

balya¹, [İt. balla> Alm. ballen] (ba'lya) *is.* 1. Ticaret eşyasının keten bezi vb. malzeme ile sarılıp çemberlenmesi ile meydana getirilmiş denk. 2. Yeni biçilmiş ekin ve ot saplarının demet yapıp kalıpta sıkıştırılması ile meydana getirilen denk. 3. {ağız} İyi cins erkek sığır; damızlık boğa. [DS] ö balya bıçağı, {ağız} Tütünün güneş görmeyen alt yapraklarının en iyisi. [DS] || balya makinesi, Biçilmiş ot veya ekin saplarını silindir veya prizma şeklinde sıkıştırıp bağlayan makine. \\ balya yapmak, Ticaret eşyalarının dağılıp zarar görmesini önlemek veya taşınmasını kolaylaştırmak amacıyla balya şeklinde denk yapmak; balyalamak. (I: 457)

balya², [İt. bala] *is.* dnz. Eski halat parçalarından yapılmış top mermisi. (I: 457)

balya³, [İt. palla] *is.* Kalafatçılıkta, tahta aralarına üstüpleri yerleştirmekte kullanılan çatal demir. (I: 457)

Sözlük hazırlayıcısının dikkat etmesi gereken ölçütlerden biri sözlükte tanım yapılırken tanım içinde yer alan başka sözcükler de tanımlanmış olmalıdır (Ağbaba-Maclaren, 2007: 29-31). Düğümboğan madde başının tanımında yer alan ur kelimesi ise sözlükte tanımlanmamıştır:

düğümboğan, [dügüm+boğ-an] *is. ttp.* Ur köküne yerleştirilen ipliği derece derece sıkmakta kullanılan alet. (II: 1321)

Tanımlardaki bir diğer önemli nokta tanımın anlamlandırma sürecindeki sıralama ve kullanım sıklığıdır (Böler, 2006: 107). Sıralamadaki esas unsur gerçek anlamın sunulması iken kullanım sıklığındaki esas unsur ise kullanım alan kapsamıdır. Aşağıdaki örnekte sözlükbilim ölçütlerine uygun olarak çiçeklenme madde başının kimya alanındaki kullanımları 3. ve 4. sıradadır.

çiçeklenme, [çiçek-le-n-me] *is.* 1. Çiçekli duruma gelmek işi. 2. Çiçek açma devresi. 3. *kim.* Kristalleşen tuzların suyunu kaybetmesi ile toz meydana gelmesi. 4. *kim.* Bazı minerallerin yüzeyinde meydana gelen metal oksit; çiçeksime. (I: 985)

4.6.6. Madde başı ve tanım işaretleyicileri

1. Bu işaret madde başında tanımlanan sözcük ile başlayan deyim, terim, ikileme ve çeşitli kelime gruplarına başlangıç yerini göstermektedir.

karıncalı, [karın-ca-lı] *sf.* 1. Üzerinde, içinde karınca bulunan; karınca ile dolmuş olan. 2. (Metal için) pas ya da kötü döküm yüzünden küçük delikleri olan. **karıncalı tırnak** (dınrak), {ağız} İçi delik deşik olan at veya eşek tırnağı. [DS] (III: 2436).

2. || Tanımların içerisinde eğer deyim, terim, ikileme ve kelime grupları varsa bu gramer kategorileri arasında açıklama sonu işaretleyicisidir:

depe¹, [eT. töpü / töpö > depe] {eAT} *is.* 1. Tepe. {ağız/ (aynı)} [DS] 2. Başın tepesi.

{ağız} (aynı) DK] [DS] 3. {ağız} Baş. [DS] 4. {ağız} Uç. [DS] 0 **depe delik**, {ağız} Toprak damla-
rın üzerinden açılan tepe penceresi. [DS] | **depen üstü**, {ağız} Tepesi üstüne; baş aşağı. [DS] | |
depesini düğmek, {eAT} Kafasını ezmek. [DS] | | **depeye çıkartmak**, {ağız} Çok şımartmak.
[DS] (II, 1165)

3. ; Madde başı ya da açıklamalarla ilgili eş anlamlı ve yakın anlamlı kelime ve kelime grupları ayrımını gösteren işaretleyicidir:

karşılıksız, [karşı-lık-sız] *sf.* 1. Karşılığı bulunmayan; karşılığı olmayan. 2. Karşılık gerek-tirmeyen. 3. (Para için) değerli maden stoku bulunmadan tedavüle çıkarılmış olan. 4. *zf.* (Eylem, hareket vb. için) karşılık vermeden; karşılığı olmadan; cevap verilmeden, ö **karşılıksız çek**, *bank. Düzenleyenin bankadaki hesabında, üzerinde yazılı miktar kadar para bulunmayan ve dolayısıyla banka tarafından ödeme yapılamayan çek.* (III: 2448)

4. :’ Madde başındaki sözcük eğer hem vurgulu hem de uzun heceli ise kullanılmıştır:

kalilen, [Ar. kalîl > kaillen ^{كَلِيلًا}] (*kali:’len*) {OsT} *zf.* Az olarak. (III: 2359)

5. -► Sözlükte yazım konusunda farklılık gösteren ama aynı anlama gelen sözcükler için kullanılan işaretleyicidir:

ağu, [ağu] *is.* -► ağı. (I: 147)

6. > Madde başının hemen yanında yer alan köşeli parantezin içindeki bu işaret, eski den yeniye, yabancı dilden aynı yabancı dile, yabancı dilden farklı yabancı dile köken olarak geldi-ğini ifade etmektedir:

kalkan, [eT. kalî-mak > kal(1)-k-mak > kalk-an] *sf.* Kalkma eylemini yapan. (III: 2359)

(*Yabancı dil > başka yabancı dil*) [Lat. baccalarius (*genç adam*) > Fr. baccalaurat] “bakalorya” sözcüğü Latince’den Fransızca’ya, oradan da alıntı olarak dilimize geçmiştir.

7. => Yabancı dilden alına ve ses değişikliğine uğramış olan sözcüğü işaret etmektedir:

kanamaz, [Yun. khâvanos => kanamaz] {ağız} *is.* 1. Kulplu, büyük bakır kepçe. 2. Süt sağı-lan bakır kap. [DS] (III: 2377)

8. Çapraz gönderim, madde başı tanımlamasının hemen bitiminde yer alan, işaret, sözcük veya sözcük kısıtlaması ile sunulan kullanıcıyı başka bir maddeye yönlendiren gönderime veri-len addır (Aslan, 2015: 128). Çapraz gönderimde tanım tekrarlanmaz ama kullanıcıya yön gös-terme esas alınır. Tanım ve açıklama için gönderme yapılan sözcüğü işaretleyen çapraz gönde-rim, sözlüğün sözcük kapasitesine göre oldukça az başvurulan bir işaretleyici olmuştur.

çalkar¹, [çalk-a-r] *is.* 1. -► çalkağı; çalkak¹. 2. {ağız} Pamuk kozalarını ayıklayan makine. [DS] **çalkar**², [çalk (*vans.*) > çalk-a-r] {ağız} *is.* Müshil ilacı. [DS] (I: 872)

4.6.7. Tanıklama (Kullanım)

Tanıklama, bir sınırlandırma işi olup belirli bir bağlam ile de sınırlı olduğunu göstermek-tedir (Jackson, 2016: 41) ve sözcüğün metin içinde diğer sözcükler ile kurmuş olduğu bağlantıyı gösteren önemli bir ölçüttür. Sözcük madde başında sunulurken metin bağlamından ayrı düşü-nülemez. Tanım ve tanıklama birbirinin tamamlayıcısıdır (Uysal, 2018: 11). Sözcükler tanıkları

ile sunulunca sözcüklerin kazanmış olduğu yeni anlamlar arasındaki fark rahatlıkla öğrenilebilir. ÖTS’de madde başlarının tanımları detaylı sunulmuş olsa da derlenen madde başlarında tanık gösterme bulunmamaktadır. Tanık cümlelerin ÖTS’de yer almaması çok anlamlı kelimelerin anlam farklarının anlaşılmasını zorlaştırmıştır.

4.6.7.8. Sözlüğü oluşturan diğer etmenler

Bu bölüm baş, iç ve dış veri başlıklarında incelenebilir. Baş veri şu bölümleri içermektedir: Başlık sayfası, künye, editörün ön sözü, sözlüğün işlevleri, kaynakça, hedeflenen kullanıcı, teşekkür yazısı ve ithaf, içindekiler, katkıda bulunanlar, kısaltma listesi ve kullanılan görseller, sesletim anahtarı, kullanım kılavuzu, sözlüğün hazırlandığı dille ilgili tarihi, yapısal vb. özellikler ve sözlük dil bilgisi ile ilgili bilgiler. İç veri şu bölümleri içerir: Grafik görseller, haritalar, ansiklopedik bilgiler, dil bilimsel terimler vb. veriler. Son veri şu bölümleri içerir: Ekler, kişi ya da yer adları, ölçü birimleri, askeri rütbelere, kimya elementleri, alfabetik ya da numaralandırılmış semboller, müzik notaları, atasözü ya da deyişler, dizin gibi bölümler (Harman, James, 2002 ve Burkhanov, 1998 ‘den aktaran Aslan, 2015: 129-130). ÖTS’de baş veri bölümüne ait bilgiler tam olarak sunulmuştur. Zaten baş veri sözlüğün giriş bölümünü kapsayan bölümdür. Sözlüğün baş veri detayı şöyledir: Ön söz, sözlükten yararlanma, kelimelerin sıralanışı, madde içi sözlük birimlerinin sıralanışı, kelimelerin yazımı, çevriyazı, göndermeler, eş sesli kelimeler, çok anlamlı kelimeler, eş ve yakın anlamlılık, alıntı kelimeler, süreksiz ve tonsuz ünsüzler(ç, k, p, t)’in tonlulaşması, kelime sonunda bulunan ikiz ünsüzlerden düşmüş olan ünsüzün tekrar ortaya çıkışı (şedde belirmesi), son hecedeki dar ünlülerin düşmesi, ince ünsüzlerle biten kelimelere getirilen ekler, ünlü ile bitmesine karşılık doğrudan ünlü ile başlayan bir ek alan kelimeler, belirtisiz isim tamlaması biçimindeki birleşik isimler, Arapça nispet î’si ile biten sıfatlar, ekler, yerel kelimeler, kelimenin kökeni, sözcüğün söylenişi, iki ünsüzle başlayan alıntı kelimelerin söylenişi, sözcüğün ait olduğu dönem, geniş zaman eki, şimdiki zaman çekimi sırasında geriye benzeşme, fiillerin çatısı, kelimelerin gramer kategorileri, yansımalar (onomathopie / ses taklidi), kelimelerin dilbilgisi özellikleri, kelimelerin toplum yargısına göre taşıdığı değer, terimler, Arapça ve Farsçadaki çoğul sıfatlar, Arapça ve Farsça tamlamaların yazımı, eş ve yakın anlamlı sayılan açıklamalar, Arapçadaki dişilik / erillik durumu, Osmanlıca dizin, Arap asıllı Türk alfabesinin çevriyazı karşılıkları, kısaltmalar, kaynak kısaltmaları, işaretler, kaynaklar, makaleler, sözlük veya dizinlerinden yararlanılan ve kısmen taranan eserler (Çağbayır, 2007: 1-171). İç veri açısından değerlendirilince ÖTS ansiklopedik bir sözlük olmadığı için içerisinde görsel sunum veya ansiklopedik bilgi bulunmadığı görülmektedir. Son veri açısından ise atasözü ve deyimler, semboller ve dizin gibi bölümleri ÖTS’de görmek mümkündür. Bu durum sözlüğü anlama ve inceleme bağlamında kullanıcıya oldukça yarar sağlamıştır.

5. Sonuç

Sözlük hazırlamanın tarihî kaynaklara, halk söyleyişlerine yer verme, sözlükte yer alan kelimeleri gramer açısından doğru kullanma, amaca uygun hareket etme, madde başı düzenleyişinin doğruluğu ve tanımların yeterli ve doğru sunum (İlhan, 2009: 536) ilkelerine ÖTS’nin çoğunlukla uygunluk gösterdiği tespit edilmektedir. ÖTS’de ele alınan sözcüğün tarihî gelişimine ve ağızlardaki yaşayış biçimlerine yer verilmiştir. Dil kullanımı ve gramer unsurlarına göre sözcükler doğru ele alınmıştır. Böylece dilin yapısına ve sistemine sadık kalınmıştır. Amaç

ve hedef kitleye uygunluk konusunda sözlüğün eksik yanı çağdaş lehçelere yer verilmemiş olmasıdır. Bir sözcüğün köken bilgisi araştırılırken çağdaş lehçeler önemli malzeme sunmaktadır. Sözlük her ne kadar Orhun Yazıtlarından Türkiye Türkçesine kadar olsa da dil sözlüğü hazırlanırken dilin sunduğu imkân dâhilinde lehçelerden de yardım almak gerekmektedir.

ÖTS'nin madde başı seçimleri “gerçeklik, kullanım sıklığı ve bu sıklıkla gelen tutarlılık, tanımlamalara uygunluk, kullanım düzeni, eski, yeni ve yerel sözcükler, genel ve teknik sözcükler, hem sözlü hem yazılı dil ” (Kocaman, 1998: 111-112) kullanımı ilkeleri doğrultusunda ele alınmıştır. Sözlükte aranan kelime bulunmaktadır. Madde başları ve uluslararası düzeyde sözcük seçimi yeterlidir. Kullanım sıklıkları dikkate alınarak deyimlere ve atasözlerine yer verilmiştir. Argoya ve yerel ağız sözcüklerine yer verilmiş ve sözcüklerin köken bilgisi gösterilmiştir. Noktalama, kısaltma ve eklerle ilgili bilgiler mevcuttur.

Tür ve yapı açısından değerlendirildiğinde ise ÖTS yazı dili sözlüğüdür. Çünkü sözlük yazı dillerine ve bu dillerin yazılı ürünlerine dayandırılarak ortaya konmuştur. ÖTS'nin ana malzeme kaynağında Derleme Sözlüğü bulunduğu için ÖTS için kısmen bir ağız sözlüğü demek de mümkündür. Ağız sözlüklerinde belli bir alana ait atasözleri, deyimler, dualar ve bedualar yer almaktadır. ÖTS'de belli alanlara ait bu tarz kullanımlar da sunulmuştur. ÖTS'nin malzemesinin oluşturulduğu ortam açısından basılı bir sözlük olduğu görülmektedir. ÖTS'de yer alan sözcüklerin anlamları düz yazılı metinler ile sunulan mensur sözlük türündendir. Dizin, mensur sözlüklerin genel özellikleri arasında yer almaktadır. ÖTS'nin son kısmında Osmanlıca dizin de bulunmaktadır. ÖTS, tek dilli bir sözlük olup kapsam açısından genel amaç taşımaktadır. ÖTS'nin hedef kitlesi yani kullanıcının eğitim düzeyi hem dil uzmanları hem okuryazar yetişkinlerdir. Sözcüğün anlamını açıklama ve yabancı dilden Türkçeye çevirme sözlüğün kullanım amaçlarına uygundur. Çünkü ele alınan sözcüklerinde doğru bağlamda doğru gramer kategorileri ile sunulduğu görülmektedir.

Dilbilimsel bilgi, resimli bilgi, ad bilimsel bilgi, ansiklopedik bilgi ve ek bilgiler (Aslan, 2017: 52) açısından değerlendirildiğinde madde başlarında standart dildeki sesletim biçimlerine, köken, tanım, gramer bilgisine yer verilmiştir. Dil bilimsel veri açısından art ve eş zamanlı bir inceleme yapılabilen sözlükte örneklendirmeler neredeyse yoktur. Ama köken bilgisi, yazım, sesletim, gramer bilgisi, tanım, kullanım etiketleri bulunmaktadır. Tür olarak ansiklopedik bir sözlük olmadığı için tanımlarda ansiklopedik bilgi ve resimli bilgi detayı yoktur. Dolayısıyla sözlükte sayısal bilgi, çizimler ve resimler, renkli ve siyah beyaz levhalar, tablolar, grafikler, şemalar ve şekiller yer almamaktadır. Ad bilimsel bilgi açısından kişisel (soyadları veya kavim adları), coğrafik (yer adları) bilgisi yer almasa da genel olarak *Derleme Sözlüğü*'ne gönderim yapılarak kullanıcıya yönlendirim sağlanmıştır. Ek bilgi olarak herhangi bir not yer almamaktadır. Fakat ön söz kısmındaki açıklamalar sözlüğün kullanım bilgisi, amaç ve kapsam gibi genel bilgi sunmaktadır. Çapraz gönderimler yer alsa da sözlüğün hacmine göre yetersiz kalmıştır. Eş / yakın ve zıt anlamlar belirtilmemiştir. Bu da sözlükbilim ilkelerine göre bir eksikliklerdir. Ele alınan sözcüklerin gramer unsurların detaylı sunulması araştırmacıya yol gösterici ve öğretici nitelik taşımamasını sağlamıştır. Verilen sözcüğü anlama ve anlamdan sözcüğe gidilme görülse bile zayıf bir çapraz gönderim vardır. Bu yüzden kullanıcı araştırılan sözcüğün ilişkili olduğu bir diğer sözcüğe her zaman gidememektedir. Ayrıca bir sözlükte kullanıcıya önemli bir kolaylık ve katkı sağlayan tanık cümleler de ÖTS'de yer almamaktadır. Tanık cümleler hem sözlük

kullanıcısına hem sözlük yazarına kolaylık ve denetim sağlamaktadır. Çünkü anlamı somutlaştırma, pekiştirme, anlamlandırmayı kolaylaştırma, öğrenmeyi kalıcı hâle getirme, anlam becerisini geliştirme, tanıma uygunluğu denetleme ve karşılaştırma imkânı sunma gibi birçok yararı barındırmaktadır (Uysal, 2018: 114). ÖTS tanımlama noktasında bir eksikliği barındırmaktadır.

Tanık cümleler sözlük kullanıcısı için birçok kolaylığı sağlarken sözlük yazarı için de denetim görevi üstlenirler. Anlamı somutlaştırıp pekiştiren, anlamlandırmayı kolaylaştıran, öğrenmeyi kalıcı hâle getiren, kullanıcıyı estetik değeri yüksek eserlerle buluşturan, kullanıcıların anlama becerisini geliştiren bu cümleler, herhangi bir sözcüğün tanıma uygun olup olmadığını, o tanımı karşılayıp karşılamadığını anlayabilmek içinde kontrol mekanizması olacaktır.

Sonuç olarak kültüre hizmet eden ve Türk dilinin zenginliğine işaret eden ÖTS, içeriği, amacı, hedef kitlesi, hazırlanma yöntemi, referansları, türü, düzenleniş biçimi açısından bazı eksiklikleri barındırsa bile sözlükbilim tekniklerine büyük ölçüde uygunluk göstermektedir.

Kaynakça

- Akalın, Ş. H. (2010). "Sözcük Bilimi ve Sözlükçülük". *Türk Dili*, 698, 162-169.
- Aksan, D. (2000). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: TDK Yayınları.
- Aliyeva-Esen, M. (2009). "Rus Sözlükbilimine Genel Bir Bakış". *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/4 Summer, 467-480.
- Aslan, E. (2015). "Sözlükleri Oluşturan Temel Yapılar (Terim ve Tanım Denemeleri)". *I. ve II. Uluslararası Sözlükbilimi Sempozyumu Bildiri Kitabı* (ed. Hayati Develi ve Mehmet Gürlek), 03-04 Kasım, İstanbul, 119-135.
- Aslan, E. (2017). Sözlükbilimsel İnceleme Yöntemi: Eser-i Şevket Örneği. *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 12/30,35-70.
- Baskın, S. (2012). *Eş-güzûrû'z-Zehabiyye Ve'l-Kıtai'l-AhmediyyeFil-Lugati't-Türkiyye (Sözlükbilimsel Bir İnceleme)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Baskın, S. (2014). "Türkiye ve Dünyada Sözlük Bilimi: Tanımı, Kapsamı ve Diğer Bilimlerle İlişkisi". *International Journal of Language Academy*, Volume 2/4, 445/457.
- Bingöl, Z. (2006). "Sözlük ve Sözlükçülük Üzerine Bir Araştırma". *Akademik Bakış Dergisi*, 9, 196-206, Kırgızistan.
- Boz, E. (2011). "Leksikografi Teriminin Tanımı ve Türkçe Karşılığı Üzerine", *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 4, 9-14.
- Boz, E. (2015). "Sözlük ve Kullanıcı İlişkisi", *Erdem*, 69, 41-52.
- Böler, T. (2006). "Türkçe Sözlük (TDK) ile Örnekleriyle Türkçe Sözlük"ü (MEB) Karşılaştırma Denemesi". *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1, 101-118.

- Burkhanov, I. (1998). *Lexicography, A Dictionary of Basic Terminology*, Wydawn. Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie in Rzeszów.
- Çağ, H. D. (2020). “Okyanus Ansiklopedik Sözlük’ün Sözlükbilimin Verileri Işığında İncelenmesi”. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 9(2), 553-571.
- Çağbayır, Y. (2007). *Yazıtlarından Günümüze Türkiye Türkçesinin Söz Varlığı Ötüken Türkçe Sözlük*. İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Çiçek, A. (2009). “Sözlük Bilimi Açısından Kâmûs-İ Türkî Üzerine Bir İnceleme”. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(2), 183-193.
- Dursunoğlu, H. (2011). “Cumhuriyet Döneminde Yapılan Sözlük Çalışmaları ve Türkçe Sözlükler Üzerine Bir Kaynakça Denemesi”. S.31, Aralık, 2011, 255-272.
- Eminoğlu, E. (2010). *Türk Dilinin Sözlükleri ve Sözlükçülük Kaynakçası*. Sivas: Asitan Yayıncılık.
- Gökter Gençer, B. (2018). *Tek Dilli Genel Sözlüklerde Tanım*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İlhan, N. (2007). *Geçmişten Günümüze Sözlük Geleneği ve Türk Dili Sözlükleri*. Elazığ: Manas Yayınları.
- İlhan, N. (2009). “Sözlük Hazırlama İlkeleri, Çeşitleri ve Özellikleri”, *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 4/4, Summer, 534-554.
- Jackson, H. (2016). *Sözlükbilime Giriş*. (çev. Mehmet Gürlek ve Ellen Patat), İstanbul: Kesit Yayınları.
- Kahraman, M. (2016). “Sözlükbilim kuram, ilke ve yöntemler üzerine”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, 5(8), 3288-3312.
- Kamacı Gencer, D. (2018). “TDK Türkçe Sözlükte Eskimiş Kullanım Etiketleri Üzerine.” *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 6(15), 232-240.
- Karadağ, Ö. (2011). “İlköğretim Türkçe Sözlüklerinin hazırlanmasında Temel Ölçütler”. *Tübar XXX Güz*, 193-207.
- Kartal, M. (2013). *Ahter-i Kebîr ve Sözlükbilim Açısından Değeri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kocaman, A. (1998). “Dilbilim, Sözlük ve Sözlükçülük”. *Kebikeç*, 6, 111-113.
- Kültüral, Z. (2009). “Sözlükbilimi açısından Dîvân ü Lugâti“t-Türk”. *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 4 (4) , 805-813.
- Maclaren Ağbaba, G. (2007). *Türkçe Sözlüklerdeki Tanımlarda Eylemden Türemiş Sözcüklerin Üye Ve Rol Yapısının Yeri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Meral Türkmenoğlu, T. (2019). *Ahmet Vefik Paşa’nın Lehce-i Osmânî Adlı Sözlüğünün 1876 ve 1889 Tarihli Baskıları Üzerine Sözlükbilimsel Bir Değerlendirme*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans

- Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özcan, E. (2019). *Genel Sözlük Hazırlama Süreci Üzerine Bir Araştırma*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sterkenburk, P. V. (2003). *A Practical Guide to Lexicography*. edit. Amsterdam ve Philadelphia: Benjamins Publishing Company.
- Usta, H. İ. (2006). "Türkçe Sözlük Hazırlamada Yöntem Sorunları" . *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 46, 1, 223-242.
- Usta, H. İ. (2010). "Sözlükçülük ve Sözlük Araştırmacılığı", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 7/2,92-101.
- Uysal, İ. N. (2018). "Sözlük Biliminde Tanıklama Ve Salâh Birsal'ın Türkçe Sözlük'e Tanık Olarak Katkıları", *GÜSBED, Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 9, 22, 109-121.
- Ülkü, V. (1991). "Yabancı Kelimeler-Yerleşmiş Kelimeler ve Uluslararası Kelimeler". *Türk Dili Dergisi*, 476, 81-87.
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Yavuzarslan, P. (2004). "Türk Sözlükçülük Geleneği Açısından Osmanlı Dönemi Sözlükleri ve Şemseddin Sâmî'nin Kâmûs-ı Türkî'si". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 44(2), 185-202.
- Zengin, D. (2010). "Türkçenin Tersine Sözlüğü", *Türkiye'de ve Dünyada Sözlük Yazımı ve Araştırmaları Uluslar Arası Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.

Kısaltmalar

Alm: Almanca	Gabain: Eski Türkçenin Grameri
Ar.: Arapça	gçl.: geçişli
Bulg.: Bulgarca	gçsz.: geçişsiz
Clauson: An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish	İng.: İngilizce
dbl.: dilbilgisi	is.: isim
DLT: Divanü Lügat'it Türk	İt.: İtalyanca
dönşl.f.: dönüşlü fiil	Lat.: Latince
DS: Derleme Sözlüğü	OsT: Osmanlı Türkçesi
eAt: Eski Anadolu Türkçesi	ÖTS: Ötüken Türkçe Sözlük
eT: Eski Türkçe	sf.: sıfat
ETY: Eski Türk Yazıtları	T.: Türkçe
EUTS: Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü	Üç İtigsizler: Üç İtigsizler
f.: fiil	yans.: yansıma
Far.: Farsça	Yun.: Yunanca
Fr.: Fransızca	zf.: zarf